

СЕКЦІЯ 1

ВИКЛАДЕННЯ ДИСЦИПЛІН З ЦИКЛУ

АГРАРНОЇ ЕКОНОМІКИ: ЗМІСТ ТА МЕТОДИКА

А. М. КОЛОТ, д-р екон. наук, проф.,
проректор з навчальної роботи
(Київський національний економічний університет)

ЕКОНОМІЧНА ОСВІТУ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ: НАПРЯМКИ ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ

Створення загальноєвропейської системи економічної освіти, формування економічної освіти ХХІ століття безпосередньо пов'язане з реалізацією основних принципів Болонської декларації в освітній діяльності кожного європейського вищого навчального закладу (ВНЗ). Болонський процес, до якого Україна офіційно приєдналася в травні цього року, не є процесом, що має ознаки певної автономії чи надбудови. Це власне те, чим мали б опікуватися щодня, незалежно від того, чи освячена нині ця важлива для освіти діяльність під назвою Болонська декларація.

Водночас не можна не підкреслити, що приєднання до будь-яких загальноєвропейських форматів і зокрема до європейського освітнього формату вимагає виконання певних узгоджених рішень, прийняття додаткових системних заходів, що забезпечують одночасну і гармонізацію, і модернізацію, і певну уніфікацію в позитивному розумінні цього слова.

Болонський процес для кожного ВНЗ, як ми представляємо, має означати лише одне: маємо завдяки цьому процесу набути нових конкурентних переваг, маємо досягти нового рівня конкурентоздатності наших випускників і одночасно гармонізувати нашу освіту, зробити так, щоб ми були зрозумілі Європі, а Європа була зрозуміла нам. Ті ж елементи уніфікації, які є в документах Болонського процесу, маємо так вписати в практику освітньої діяльності, щоб не зашкодити вітчизняній освіті, зберегти елементи власних конкурентних переваг та приростити їх кращими надбаннями світової практики. Тому для закріплення позитивних зрушень маємо задіяти ресурс світових тенденцій реформування вищої школи та принципів, стратегічні напрями формування нової культури викладання, нової культури відносин між викладачем і студентом, нової культури економічної освіти в цілому як складової загальносвітових цінностей.

Потрібно визнати, що невідповідності з освітою європейського формату залишаються досить суттєвими, тому й заходи щодо імплементації європейського досвіду, гармонізації національної і європейської освіти мають бути і комплексними, і багатими за змістом, передбачати одночасно як зміни інституціонального, так і змістового та науково-методичного характеру.

Чи не найсуттєвішим «вузьким місцем» у вищій економічній освіті залишається наукова робота і, перш за все, наукова діяльність викладачів. Для європейської вищої школи, звичайно кращої, яка формувалася упродовж декількох століть, завжди аксіомою було наступне положення: викладач має йти в аудиторію з власним науковим доробком, його лекція — це результат завершених чи виконуваних науково-дослідних робіт.

Нині в західному університеті середнього рівня важко знайти професора, який читає основні курси і не є активним дослідником, не друкується в провідних журналах світу. Якщо ж застосуємо до деяких наших керівників курсів західні мірки стосовно участі в наукових дослідженнях, то прийдемо до невтішного висновку: немалу частку дисциплін у наших вищих навчальних закладах викладають скоріше викладачі-методисти, а не активні науковці-дослідники.

Занепад науково-дослідної роботи, який стався з відомих причин, серйозно ускладнює досягнення європейських стандартів в освіті. Особисто переконаний у тому, що важливою складовою входження до єдиного європейського простору має бути пошук традиційних та нетрадиційних джерел фінансування науково-дослідної роботи у вищих навчальних закладах. Не можемо, не маємо права забувати про те, що сьогоднішні недоліки у науковій роботі викладача — це його завтрашні провали у педагогічній діяльності. Очевидно настав час, коли в міру вирішення нагальних проблем матеріального заохочення викладачів маємо все більше коштів спрямовувати на наукові розробки за рахунок власних коштів вищих навчальних закладів. Ці ж кошти повернуться працюючим, творчим викладачам, які науково збагатять себе і навчальний процес, водночас працують свій добробут.

Входження до єдиного європейського простору, досягнення конкурентоздатності, що відповідає європейським стандартам, неможливе без комплексних заходів щодо упорядкування робочих навчальних планів, враховуючи як змістову їх складову, так і структуру навчальної роботи. Не можна не зазначити, що саме у цій царині маємо немало

невідповідностей між нашою практикою освітньої діяльності та західноєвропейською, яка пов'язана саме з кількістю навчальних дисциплін, обсягами навчального часу і його розподілом. Хибна тенденція до дроблення курсів, формування навчального плану не виходячи з інтересів студентів, а під конкретного викладача — один із суттєвих недоліків сьогодення вищої економічної школи.

Перенавантаження навчального плану завеликою кількістю міні-дисциплін — суттєвий, але, на жаль, далеко не єдиний недолік у царині структури та змісту робочих навчальних планів. Потребує впорядкування структура робочого часу як студентів, так і викладачів. Мають бути відпрацьовані на сучасній методологічній основі структурно-логічні схеми побудови навчального процесу. Маємо визнати, що діючі навчальні плани не забезпечують належної гнучкості, вибірковості дисциплін, не зорієнтовані на сучасну мінливість потреб ринку праці. Є й потреба врахувати загальноєвропейські вимоги щодо загальної трудомісткості навчальної роботи.

Таким чином, практична робота з удосконалення робочих навчальних планів, як основи змісту освіти, має передбачати вирішення цілого комплексу завдань.

Слід виокремити п'ять взаємопов'язаних завдань, які маємо вирішити вже в найближчий час.

Перше завдання полягає у необхідності приведення трудомісткості навчальної роботи студентів у відповідність із загальноєвропейськими вимогами.

Ці вимоги полягають у тому, що загальне навчальне навантаження має складати на бакалаврському рівні 240 кредитів (60 кредитів на рік, 30 кредитів на семестр). Враховуючи, що європейський кредит складає 36 годин, загальна трудомісткість навчальної роботи студента впродовж чотирьох років має складати 8640 академічних годин.

Нині відповідно до вимог галузевого стандарту, яким є освітньо-професійна програма, трудомісткість навчальної роботи складає 140 вітчизняних кредитів або 7560 академічних годин (зазначена невідповідність носить структурний характер, але вона є і її необхідно усунути).

Друге завдання. Необхідно впорядкувати структуру робочих навчальних планів з точки зору поділу дисциплін на нормативні й вибіркові.

Відповідно до загальноєвропейської практики дисципліни поділяються на нормативні й вибіркові. При цьому стосовно студента всі дисципліни за виключенням обов'язкових (нормативних) є вибірковими.

У нашій практиці, що сформувалася упродовж 90-х років, вибіркові дисципліни поділяються додатково на дві групи:

- а) за вибором університету;
- б) за вибором студента.

Отож маємо відмовитися від такого штучного поділу і перейти до загальної європейської практики.

Третє завдання корелює з попереднім і пов'язане з посиленням вибіркової складової навчальних планів з тим, щоб зробити наші плани гнучкішими, індивідуалізованими, орієнтованими на особисті потреби студента, його орієнтацію на майбутній сегмент ринку праці.

Частка дисциплін, які студент має право самостійно вибрати і вносити до індивідуального плану, повинна складати, як правило, 40 % (від загальної кількості кредитів).

Четверте завдання пов'язане з укрупненням дисциплін з тим, щоб унеможливити ті негативні наслідки, які ми нині маємо в умовах перенасичення навчальних планів міні-дисциплінами. Маємо прагнути усталених європейських стандартів, відповідно до яких студент вивчає упродовж семестру 5—6 дисциплін. Формою підсумкового контролю має бути, якщо не виключно то як правило, іспит.

Наступною складовою, яка має принципово важливе значення для вдосконалення змісту освіти, має бути посилення рівня фундаментальної підготовки за відповідною спеціальністю, складовою такого посилення, окрім іншого, є перетворення профільюючої дисципліни спеціальності у фундаментальний курс науково-теоретичного спрямування.

З метою опрацювання нових підходів до формування структури та змісту навчальних планів та практичної реалізації означених завдань Київський національний економічний університет звернувся в минулому році до Міністерства освіти і науки України з пропозицією провести на нашій базі відповідний педагогічний експеримент.

Ми отримали не лише дозвіл, а й доручення від Міністерства (наказ Міністра від 23 грудня 2004 р. № 962) провести експериментальну роботу з формування на нових засадах навчальних планів, залучати до цієї справи фахівців з інших вищих навчальних закладів та опрацювати відповідні пропозиції та рекомендації. З 1.09.2005р. КНЕУ перейшов на нові навчальні плани.

Наступний момент, який є принциповим у плані нової філософії побудови навчальних планів, — це формування на базі робочих планів **індивідуальних планів студентів**.

Маємо сприймати як аксіому, що без індивідуалізації навчального процесу, без перетворення споживача, на якого ми працюємо, в активного учасника навчальної діяльності нам не вирішити головного завдання, яким є досягнення світового рівня якості та якомога вищої конкурентоспроможності. В КНЕУ розроблене і затверджене Вченою радою «Положення про формування індивідуальних навчальних планів студентів».

Передбачається, що студент має сформувати свій індивідуальний план у квітні, тобто за чотири місяці до початку нового навчального року. У зазначеному документі виписана вся «технологія» формування індивідуального навчального плану, запровадження якого буде сприяти започаткуванню нової філософії поведінки, іншого мислення студента, іншого сприйняття своєї ролі у визначенні траєкторії професійно-кваліфікаційної підготовки.

З цією метою здійснено певні заходи інституціонального характеру — запроваджено нові за структурою та змістом анотації вибіркових дисциплін, введено інститут кураторства задля надання реальної допомоги студентам у формуванні індивідуального плану.

С. І. ДЕМ'ЯНЕНКО, д-р екон. наук, проф.
(Київський національний економічний університет)

АГРАРНИЙ РОЗВИТОК: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА

Зміст та процес викладання дисциплін економічного профілю у вищих навчальних закладах України потребує удосконалення. Це викликано, принаймні, двома причинами — умовами, що диктуються реальною економікою та необхідністю використання сучасної теорії ринкової економіки, яка є основою економічних дисциплін університетів Заходу. Для того, щоб ця сучасна економічна теорія стала основою економічних дисциплін, що викладаються у вищих навчальних закладах України, потрібне її вивчення й узагальнення вітчизняними викладачами і науковцями та імплементація до програм навчальних дисциплін. Зокрема це стосується й циклу дисциплін економіки агробізнесу. З цією метою у Київському національному економічному університеті започатковується дисципліна «Основи аграрного розвитку і політики». Головною метою дисципліни є вивчення студентами теоретичних засад аграрного розвитку і політики та напрямків їх практичного застосування в економіці України.

Існуючі погляди на роль сільського господарства в економічному розвитку базуються на класичній економічній теорії Адама Смітта, Томаса Мальтуса і Давида Рікардо [3,5,8]. Вони виходили з того, що акумуляція капіталу є основою економічного зростання. При цьому можливості для зростання продуктивності в аграрному секторі економіки відкриваються через специфіку поділу праці й інновацій в сільському господарстві та їх принципову відмінність від промисловості. Саме в сільському господарстві інновації можуть модифікувати ефект зниження віддачі ресурсів. Класики також стверджували, що в сільському господарстві та інших галузях заснованих на використанні природних ресурсів, рівень заробітної плати у довгостроковому періоді є абсолютно еластичним.

Аналіз ролі сільського господарства в розвитку світової економіки дозволяє зробити певні узагальнення та теоретичні обґрунтування основних чинників та тенденцій цього розвитку, а також виявити їх вплив на саме сільське господарство. Так, особливістю розвитку економіки у розвинутих країнах світу протягом декількох останніх десятиліть є дуже суттєве підвищення продуктивності сільського господарства за рахунок двох основних чинників — запровадження нових технологій та зменшення зайнятості в галузі (на фоні недостатнього приросту населення, а в останні роки навіть його скорочення в окремих країнах). Значне підвищення продуктивності сільського господарства стало одним з визначальних чинників зростання економіки розвинутих країн.

Один з основоположників сучасної теорії розвитку сільського господарства Теодор Шульц у своїй книзі «Трансформація традиційного сільського господарства» [7] зазначав, що значне зростання продуктивності у сільському господарстві можливе тільки через зміни у технології — впровадження у виробництво нової техніки, використання кращого насіння, ефективніших джерел енергії, дешевших засобів захисту рослин і тварин, добрив. Він стверджував, що інвестиції у такі напрями як сільськогосподарські дослідження, виробництво нових ресурсів для сільського господарства, освіта фермерів забезпечать технічні зміни у галузі, а звідси — і зростання її продуктивності та ефективності. При цьому зростання виробництва сільськогосподарської продукції є важливим чинником для процесу економічного зростання загалом і позитивно впливає на зростання продуктивності в самому сільському господарстві.